

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 342.846

Л. БУЧКОВСКИ,*доктор права,**кафедра конституційного права та міжнародних відносин**Вищої школи права і адміністрації в Перемишлі (Республіка Польща)*

СУЧАСНІ СИСТЕМИ ВЕРИФІКАЦІЇ ВИБОРІВ (НА ПРИКЛАДІ ІТАЛІЇ, АВСТРІЇ І СЛОВАЧЧИНИ)

Розкрито три моделі підтвердження дійсності виборів: систему парламентського контролю, юрисдикційну систему, змішану систему. На прикладі Італії розкрито основні засади системи парламентського контролю, на прикладі Австрії – сутність юрисдикційної системи контролю, на прикладі Словаччини – сутність змішаної системи контролю.

Система перевірки результатів виборів, котра є важливою складовою виборчого процесу, має на меті забезпечити відповідність кінцевих результатів голосування волевиявленню виборців [1, с. 4]. Тим самим дана система, гарантуючи повагу до норм діючого законодавства у виборчому процесі, зміцнює також зростання довіри громадян до механізму функціонування демократичної держави.

Серед наявних на сьогодні моделей підтвердження дійсності виборів найчастіше використовуються: а) система парламентського контролю, при якій верифікацію виборів здійснює відповідна палата парламенту або спеціальні органи; б) юрисдикційна система, для котрої характерним є делегування контролюючих повноважень загальним, адміністративним чи спеціальним судовим органам; в) змішана система, що розділяє уповноваження із здійснення контролю поміж законодавчим органом і судом [2, с. 388].

Мета даної статті полягає в аналізі характерних ознак зазначених моделей верифікації виборів, їх недоліків і переваг на прикладі Італії, Австрії і Словаччини. Наше дослідження повинно слугувати впровадженню конкретних механізмів встановлення чинності виборів, які мають місце у конституційних системах обраних держав – форм, котрі на практиці набули модельних основ.

1. Італія

Відповідно до ст. 66 Конституції Італійської Республіки підтвердження дійсності виборів своїх членів є компетенцією кожної з палат парламенту [3, с. 202]. У фаховій літературі зазначено, що факт прийняття остаточного рі-

шення щодо правомочності вибору представників Палатою Депутатів або Сенатом може створювати можливість для зловживань політичного характеру і продовження боротьби, котра проводилася під час виборчої кампанії політичними групами на засіданнях даної палати [4, с. 94].

Право подавати скаргу на чинність проведення виборів у виборчому окрузі має кожен виборець, котрий проживає у даному окрузі, а також кожен кандидат, зареєстрований по даному окрузі. Оскаржити результати виборів можна в Палаті Депутатів, в Сенаті чи Окружній виборчій комісії впродовж 20 днів від дати оголошення прізвищ новообраних членів парламенту. Процедура розгляду заявлених порушень виборчого права становить частину процедури перевірки депутатських прав на виконання парламентського мандату. Кожна з палат створює окрему виборчу комісію, що складається з членів усіх представлених у ній політичних сил і перевіряє також обраних депутатів на виконання ними юридичних умов для отримання мандата депутата (відсутність обрання у інших округах і відсутність поєднання парламентського мандата з виконанням державної служби чи обійманням урядової посади), а також з точки зору правильного проведення виборчої процедури.

У Палаті Депутатів питання, пов'язані з дійсністю виборів, вирішує Комісія у справах виборів (*Giunta per le elezioni*) [5, с. 95], котра складається з 30 депутатів, призначених головою Палати. Призначення депутата членом Комісії зобов'язує його брати участь у її роботі; він не має також права відмовлятися від такого

призначення і від виконання відповідних функцій. Тільки у випадку, коли член Комісії призначається до складу уряду або очолює один з парламентських органів, він може звернутися із заявою замінити його в роботі Комісії іншим депутатом. Комісія обирає зі свого складу голову, двох його заступників і трьох секретарів. Рада у справах виборів проводить повне оцінювання здійснення виборчої процедури: перевіряє підлягає не тільки правомочність мандатів, а й виборчі дії до встановлення результатів виборів; окрім цього, Рада перевіряє депутатські права на здійснення представницьких функцій з точки зору принципу *incompatibilitas* (не можна поєднувати парламентський мандат із членством у Вищій раді судочинства, посадою судді Конституційного суду, з певними посадами в кредитно-фінансових установах) [6, с. 137]. Контрольна процедура, котру здійснює Рада, триває впродовж 18-ти місяців. Слід зазначити, що встановлення такого довгого терміну часто приводить до блокування фактичної можливості перевірки дійсності виборів, оскільки після закінчення 18-місячного терміну повністю стирається реальна ситуація справи, котра розглядається, що, у свою чергу, сприяє виникненню різних маніпуляцій [1, с. 19]. Будь-які дії Комісії проводяться на підставі принципів контрадикторності і відкритості процедури.

У Сенаті перевірка правильності проведення виборів є предметом роботи Комісії у справах виборів і парламентського мандата (*Giunta delle elezioni e della immunita parlamentari*). До складу Комісії входить 23 сенатори, котрі скликаються головою Палати (роботою комісії керує голова, котрий обирається її членами). Подібно до роботи Комісії, котра функціонує в Палаті Депутатів, в Сенаті теж не можна відмовитися від членства в Комісії. Тільки голова Сенату може замінити члена Комісії іншим сенатором, якщо останній з поважних причин не може виконувати своєї функції впродовж тривалого періоду.

Якщо комісії – незважаючи на багаторазове скликання головою – не засідають більше ніж один місяць, тоді голова Палати Депутатів і голова Сенату призначають нових членів комісії. Комісія більшістю голосів має право визнати обрання кандидата дійсним – тоді вона представляє своє рішення відповідній палаті, котра, приймаючи заяву, санкціонує одночасно обрання даної особи або приймає рішення про початок проведення т. в. пояснювальної процедури у разі виникнення сумніву щодо законності такого обрання. Початок контрольної

процедури зобов'язує комісію призначити дату публічного слухання, про термін проведення котрого вона повідомляє одночасно кандидата, законність обрання якого оскаржується, і особу, яка оскаржила таке обрання. Сторони повинні бути поінформовані про дату засідання Комісії щонайменше за 20 днів. Під час засідання Комісії учасники процедури представляють докази на підтримку своїх заяв. Після закінчення слухання комісія приймає рішення у справі, додаючи в кожному випадку письмовий звіт, і направляє його палаті, яка приймає остаточне рішення щодо затвердження або анулювання результатів обрання. Відповідна палата розглядає позицію Комісії на пленарному засіданні і приймає рішення шляхом таємного голосування [7, с. 301].

Вибори не можуть вважатися такими, що відбулися, до закінчення названого раніше 20-денного терміну внесення скарг уповноваженими суб'єктами. Слід зазначити, що високий рівень формальності затвердження результатів виборів та затягнення процедури перевірки їх законності часто призводить до недотримання термінів, визначених законодавством, що в результаті робить усю процедуру мало дієвою [4, с. 102].

2. Австрія

Австрійська виборча система передбачає широкий спектр інституцій, що забезпечують законність перебігу виборчої процедури.

У процесі перевірки проведення виборів до Національної Ради найголовніша роль відводиться Конституційному суду, котрий згідно з абз. «а» ст. 141 Федеральної Конституції визначений як орган, що несе відповідальність за розгляд протестів проти дійсності проведення виборчого процесу. Таке оскарження може спиратися виключно на звинувачення в порушенні виборчого законодавства, а умовою визнання його обґрунтованості Конституційним судом є аргументи особи, що оскаржує, про те, що дійсно наявні невідповідності, які становлять підставу для оскарження, і що вони вплинули на остаточний результат виборів. Формальні умови оскарження передбачають його оформлення в письмовому вигляді і внесення впродовж чотирьох тижнів від дня закінчення виборів. Право на оскарження законності виборів мають політичні партії (абз. 2 § 67 Закону про вибори) [3, с. 203], котрі брали в них участь, та кандидати в депутати до Національної Ради, котрі вказують в оскарженні на те, що вони були позбавлені всупереч закону пасивного виборчого права [8, с. 71].

Рішення Конституційного суду може охоплювати повне або часткове невизнання виборів до Національної Ради, а також анулювання результатів обрання конкретного депутата, якщо виявиться, що він не мав права бути кандидатом у цих виборах.

У разі визнання Конституційним судом обґрунтованості протесту про позбавлення всупереч закону громадянина пасивного виборчого права даний орган приймає рішення одночасно про те, чи дане рішення не тягне за собою необхідності невизнання вибору інших осіб. Якщо в результаті рішення Конституційного суду виникає потреба провести повторні вибори, вони проводяться впродовж 100 днів від дати отримання постанови Конституційного суду. У такому випадку повноваження членів Національної Ради, обраних на виборах, результати яких були оскаржені, закінчуються в день отримання мандатів депутатами, обраних на повторних виборах.

Потрібно підкреслити, що повноваження австрійського Конституційного суду, пов'язані із проведенням перевірки виборів, дуже широкі; окрім підтвердження законності виборів до Національної Ради, вказаний орган вирішує також законність проведення виборів до Федеральної Ради, земельних парламентів та обцинних рад, виборів Федерального Президента [9, с. 29; 10, с. 42], а також до корпоративних органів професійного і господарського самоврядування, земельних урядів, обцинних правлінь та представників Австрії в Європейському парламенті [11, с. 89]. Наслідком здійснення відповідної процедури Конституційним судом може бути, так само, як у випадку виборів до Національної Ради, невизнання результатів виборів у цілому або частково чи рішення про невизнання обрання конкретних осіб [11, с. 89]. Варто доповнити, що Конституційний суд приймає рішення також про анулювання результатів референдуму на підставі відповідної заяви групи виборців в окремих округах через недотримання положень закону. Заява про невизнання результатів референдуму є рівнозначною відкликанню його результатів і тягне за собою проведення повторного голосування.

Абстрагуючись від контролюючих повноважень Конституційного суду, слід наголосити, що австрійське виборче законодавство передбачає також, крім опротестування виборів, інші гарантії проведення виборчого процесу відповідно до чинного законодавства. Стосовно виборів до Національної Ради суттєво, зокрема, виділити право делегування політичними

силами своїх представників у склад виборчих комісій, інституцію довірених осіб, котрі стежать за правильністю діяльності комісій та право (котре реалізується уповноваженими виборчої комісії) на внесення протесту у зв'язку з помилками комісії під час підрахунку голосів [8, с. 71]. У доктрині йдеться, поміж іншим, про те, що на забезпечення законності перебігу виборів має також вплив формування суддівського складу Федеральної виборчої комісії, котра очолює органи, що несуть відповідальність за проведення виборів [8, с. 71].

3. Словаччина

Словацька система встановлення дійсності виборів має ознаки змішаної моделі: органом, котрий підтверджує законність проведення виборів депутатів, згідно зі ст. 76 Конституції Словаччини є Національна Рада Словачької Республіки, проте не можна не зважати на вагому роль Конституційного суду в процесі здійснення оцінювання конституційності і законності парламентських виборів, яке проводить даний орган з 1992 р. [12, с. 232]. Порядок, згідно з яким встановлюється законність виборчої процедури у словацькій законодавчій системі, визначено законом про організацію Конституційного суду Словачької Республіки від 20 січня 1993 р. № 38/1993 (далі – Закон) [13, с. 202].

Виборча скарга – як про це вже сказано раніше – може бути спрямована проти відсутності конституційності чи законності проведених виборів (або проти цих двох чинників разом) та повинна містити в собі докази на підтримку представлених звинувачень [14, с. 40]¹. Звертає на себе увагу великий перелік суб'єктів, котрі мають право на ініціювання процедури верифікації, перед Конституційним судом. Згідно з положеннями вказаного вище Закону право

¹ Слід підкреслити, що в словацькій конституційній системі суттєве значення має розрізнення понять неконституційності і незаконності виборів (у другому випадку відповідне рішення має право приймати також загальний суд). Під поняттям «конституційність» слід розуміти відповідні Конституції дії державних органів, органів територіального самоврядування, юридичних і фізичних осіб, котрі здійснюються у виборчому процесі, а незаконність означає порушення положень виборчого законодавства і розглядається, головним чином, загальними судами, до повноважень яких, серед іншого, належить прийняття рішення у справах виборчих списків, процедури реєстрації кандидата та у справі прийняття заяви про участь у виборах Президента Республіки.

вносити протест мають: президент Словацької Республіки; уряд; щонайменше 1/5 депутатів Національної Ради; Генеральний прокурор; суд (у контексті дій, пов'язаних з прийняттям рішень); політична партія, котра брала участь у виборах; мінімум 10 % виборців у даному виборчому окрузі; кандидат у депутати, за котрого проголосували в даному виборчому окрузі щонайменше 10 % виборців. Термін внесення протесту становить 10 днів від дня оприлюднення результатів виборів.

У скаргі потрібно вмістити застереження про те, що піддається під сумнів законність виборів на території всієї країни, – тільки у випадку, коли протест вносить один з кандидатів в депутати у даному виборчому окрузі, він охоплює виключно оскарження законності обрання іншої особи.

Конституційний суд розглядає внесену скаргу на пленарному засіданні за участі скаржника і політичної партії, котра отримала представництво в Національній Раді. Якщо предмет засідання полягає в розгляді протесту проти обрання конкретного кандидата, то в засіданні беруть участь виключно заявник та депутат, чие обрання оскаржується. Наслідки розгляду виборчих скарг – це визнання виборів недійсними, скасування їх результатів [14, с. 41]², анулювання рішення Виборчої комісії, наслідком чого є оголошення про обрання іншого кандидата (дійсно обраного), або відхилення скарги [13, с. 203].

Якщо Конституційний суд визнає вибори недійсними, виборча процедура поновлюється. Відповідне рішення приймає голова Національної Ради Словацької Республіки впродовж 30 днів від оголошення рішення Конституційного суду у «Збірці законів Словацької Республіки» [13, с. 203].

² Слід зазначити, що Конституційний суд користується правом визнання виборів недійсними або скасування результатів виборів виключно на підставі виявлення порушення права, що впливає на можливість вільної конкурентоспроможності політичних сил у виборчому процесі – тільки суттєве порушення законодавства може виступати передумовою для використання судом прав, окреслених абз. 1 § 63. Додатково потрібно зазначити, що в разі виявлення Конституційним судом незаконності чи неконституційності виборів у фазі підготовки вибори можуть бути визнані недійсними, а в разі встановлення неконституційності чи незаконності виборчої процедури в пізніших фазах Суд може одночасно визнати вибори недійсними і скасувати їх результати.

Предметом процедури Конституційного суду може бути також встановлення фактів неконституційності чи незаконності виборів Президента Словацької республіки [15, с. 173] та виборів до органів територіального самоврядування [14, с. 39; 16, с. 48].

Стосовно президентських виборів слід зазначити, що порядок затвердження законності виборів глави держави за своїми ознаками дуже схожий на процедуру верифікації проведення парламентських виборів. Серед суб'єктів з правом оскарження виборів Президента § 63 a-d Закону визначає: 1/5 депутатів Національної Ради, уряд Словацької Республіки, Генерального прокурора та кандидата на президента, котрого не було обрано [17, с. 182]. Скарга повинна бути внесена впродовж 10 днів від дати оголошення результатів виборів. У протесті слід уточнити: а) оскаржуються президентські вибори на території всієї країни чи тільки у визначеному виборчому окрузі; б) що є підставою оскарження – звинувачення у неконституційності чи в незаконності виборів; в) порушені положення та докази на підтвердження вказаних порушень.

У процедурі Конституційного суду бере участь суб'єкт, котрий вносить протест, і кандидат, обрання котрого оскаржено. Якщо Суд прийме рішення про визнання виборів недійсними, голова Національної Ради оголошує проведення нових виборів Глави Держави [17, с. 182].

Висновки. Вищенаведені міркування на тему моделі підтвердження дійсності виборів, які діють у сучасних конституційних системах, дають підставу для визначення декількох особливостей загального характеру формулювання оцінки положень парламентарної і юрисдикційної верифікації виборів та характеристику змішаних систем.

Серед аргументів на користь парламентарної системи встановлення правомочності виборів найчастіше висловлюють думку про те, що верифікація виборів, котра здійснюється відповідною палатою, підкреслює роль парламенту як представницького органу, що максимально виражає волевиявлення суверена. Прихильники даної моделі підтвердження правомочності виборів підкреслюють також, що для забезпечення автономії парламенту необхідно виключити з процесу перевірки органи, незалежні від законодавчого процесу, а також звертають увагу на доступність застосування у процесі верифікації внутрішньопарламентських процедур [18, с. 9]. Слід також зазначити, що парламентська система

підтвердження правомочності виборів піддається на даному етапі активній критиці, яка вказує на потенційну відсутність у ній об'єктивізму при розгляді правомочності обрання політичних супротивників, використання процесу верифікації виборів для продовження політичної боротьби, яка ведеться під час виборчої кампанії, у парламенті та на можливість появи зловживань зі сторони сил, котрі мають більшість у парламентській палаті для захисту своїх депутатів. Складова політичного спору під час встановлення правомочності виборів особливо ймовірна в разі оскарження законності виборів: тоді орган, котрий вирішує обґрунтованість внесених скарг (в особах парламентської більшості), будучи суддею у власній справі, може домогтися суддівського визнання недійсним обрання політичного противника або форсування дійсності мандата члена партії, що має більшість голосів [19, с. 126]. Як протидія названим застереженням пропонується рішення, типові для змішаної системи підтвердження правомочності виборів: розподіл уповноважень з перевірки між парламентом і судовим органом, передбачаючи, що законодавчий орган здійснює вста-

новлення правомочності неопротестованих мандатів, а суд висловлює свою думку у справі законності проведення виборів, котрі були оскаржені. Така концепція передбачатиме обмеження політизації процесу верифікації виборів під час дебатів у парламенті. Слід, проте, висловити думку, що повне досягнення вказаної мети можливе тільки за умови застосування юрисдикційної моделі перевірки правомочності виборів [19, с. 126].

Таке делегування повноважень на визначення законності виборчого процесу від інших органів влади незалежному судовому органу дозволяє сподіватися на те, що процес верифікації виборів спиратиметься на ретельне оцінювання фактичного стану і на прийняття рішення щодо правомочності виборів відповідно до законодавства. Варто також зазначити, що неупереджений судовий розгляд вирішує політичні конфлікти, які супроводжують парламентський процес перевірки законності виборів, а остаточне рішення суду, котре завершує процес верифікації виборів, легше сприймається як політичними силами, так і громадянами, зацікавленими у результатах виборів.

Список використаної літератури

1. Patrzalek A. Systemy weryfikacji wyborów parlamentarnych w Europie Zachodniej / A. Patrzalek // Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo. – T. CLXIX. – 1989. – S. 3–10.
2. Banaszak B. Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych / B. Banaszak. – Kraków : Wolters Kluwer, 2004. – 508 s.
3. Garlicki L. Sądowictwo konstytucyjne w Europie Zachodniej / L. Garlicki. – Warszawa : PWN, 1987. – 320 s.
4. Hand G. European electoral systems handbook / G. Hand, J. Georgel, Ch. Sasse. – London : Butterworths, 1979. – 292 p.
5. Zakrzewska J. Ustrój polityczny Republiki Włoskiej / J. Zakrzewska. – Warszawa : Krajowa Agencja Wydawnicza, 1986. – 314 s.
6. Witkowski Z. Ustrój konstytucyjny współczesnych Włoch w aktualnej fazie jego przemian 1989–2004 / Z. Witkowski. – Toruń : Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2004. – 503 s.
7. Babiak M. Prawo wyborcze do parlamentu Republiki Włoskiej / M. Babiak // Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich / red. S. Grabowska, K. Składowski. – Kraków : Wyd. Zakamycze 2006. – S. 292–310.
8. Naleziński B. Wybory do parlamentu federalnego Republiki Austrii / B. Naleziński // Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich / red. S. Grabowska, K. Składowski. – Kraków : Wyd. Zakamycze, 2006. – S. 63–78.
9. Naleziński B. Prawo wyborcze na urząd prezydenta w Austrii / B. Naleziński // Prawo wyborcze na urząd prezydenta w państwach europejskich / red. S. Grabowska, R. Grabowski. – Warszawa : Oficyna a Wolters Kluwer Business, 2007. – S. 25–30.
10. Bożyk S. Wybory prezydenckie / S. Bożyk. – Białystok : Wyd. Temida 2, 1995. – 112 s.
11. Sarnecki P. System konstytucyjny Republiki Austrii / P. Sarnecki. – Warszawa : Wyd. Sejmowe, 1999. – 113 s.
12. Sądy konstytucyjne w Europie. T. 2 / red. J. Trzciniński. – Warszawa : Wyd. Trybunału Konstytucyjnego, 1997. – 355 s.
13. Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich / red. S. Grabowska, K. Składowski. – Kraków : Wyd. Zakamycze, 2006. – 311 s.
14. Tothova M. Ochrona prawa wyborczego w słowackim systemie konstytucyjnym i w systemach państw Grupy Wyszehradzkiej (tłum. K. Skotnicki) / M. Tothova // Studia Wyborcze. – 2007. – T. 3. – S. 40.
15. Dziemidok-Olszewska B. Instytucja Prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej / B. Dziemidok-Olszewska. – Lublin : Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2003. – 386 s.
16. Orosz L. Ewolucja ustawodawstwa wyborczego w Republice Słowackiej po 1990 r. / L. Orosz, K. Skotnicki // Studia Wyborcze. – 2006. – T. 1. – S. 48.

17. Skotnicki K. Prawo wyborcze na urząd prezydenta w Słowacji / K. Skotnicki // Prawo wyborcze na urząd prezydenta w państwach europejskich / red. S. Grabowska, R. Grabowski). – Warszawa : Wolters Kluwer Polska Sp. Z o.o., 2007. – S. 176–184.

18. Charney J. P. Le controle de la regularite des elections parlamentaires / J. P. Charney. – Paris : LGDJ, 1964. – 447 s.

19. Przeobrażenia we współczesnym prawie konstytucyjnym / red. K. Działocha. – Wrocław : Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. – 168 s.

Надійшла до редколегії 30.05.2012

БУЧКОВСКИ Л. СОВРЕМЕННЫЕ СИСТЕМЫ ВЕРИФИКАЦИИ ВЫБОРОВ (НА ПРИМЕРЕ ИТАЛИИ, АВСТРИИ И СЛОВАКИИ)

Раскрыты три модели подтверждения действительности выборов: система парламентского контроля, юрисдикционная система, смешанная система. На примере Италии раскрыты основные принципы системы парламентского контроля, на примере Австрии – суть юрисдикционной системы контроля, на примере Словакии – суть смешанной системы контроля.

BUCHKOWSKI L. MODERN SYSTEMS OF CONFIRMATION OF THE ELECTIONS (ON THE EXAMPLE OF ITALY, AUSTRIA, SLOVAKIA)

Three models of confirmation of reality of elections are revealed: parliamentary checking system, jurisdiction system, mixed system. On the example of Italy basic principles of the parliamentary checking system is shown, essence of the jurisdiction checking system is revealed on the example of Austria, on the example of Slovakia the essence of the mixed checking system is reviewed.

УДК 340.132.1

Д. О. ЄРМОЛЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Класичного приватного університету*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПІДСТАВИ ВИДІЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗА ЧАСІВ ВІДРОДЖЕННЯ ТА ПРОСВІТНИЦТВА

Проаналізовано погляди провідних європейських й українських вчених епохи Відродження та Просвітництва щодо правового виховання молоді як майбутнього будь-якого суспільства.

На думку деяких сучасних дослідників, молодіжна проблематика у вітчизняній науковій літературі почала розглядатися лише з початку ХХ ст. [1, с. 7–8]. Проте ми вважаємо, що молодіжна проблематика має більш глибоке історичне коріння. Дослідників завжди цікавила можливість впливу на свідомість молоді як на майбутнє суспільства за допомогою різноманітних механізмів. В основі сучасних моделей формування правосвідомості молоді лежать ідеї та досвід багатьох історичних епох.

Епоха *Відродження* (кінець XIV – початок XVII століть) ознаменувалася зверненням до гуманістичних ідей. Людина була проголошена головною цінністю на землі, а кінцевою метою виховання молоді було визнане формування гармонійної духовно та фізично розвинутої особистості.

Італійські гуманісти XV–XVI століть вважали, що найкращий шлях виховання – ви-

вчення класичної греко-римської культури. Основним джерелом для італійських мислителів стали ідеї Квінтіліана. До діячів даного періоду можна віднести В. де Фельтре (1378–1446), який створив школу нового типу «Casa gioiosa» («Дім радості»), де основною метою був гармонійний розвиток людини, його «тіла, розуму, характеру»; Г. Веронезе (1374–1460), який займався перекладом та коментуванням робіт видатних античних філософів; П. П. Верджеріо (1370–1444) – автора однієї з перших ґрунтовних робіт з питань виховання та освіти молоді – «Про благородні звичаї та вільні науки» (1402).

Ідеї відродження з Італії потрапили до сусідньої *Франції*, де Паризький університет стає осередком ідей гуманізму. Так, Ф. Рабле (1494–1553) у своєму сатирично-філософському романі «Гаргантюа і Пантагрюель» дотепно викрив вади середньовічного виховання і навчання молоді та одночасно описав ідеал